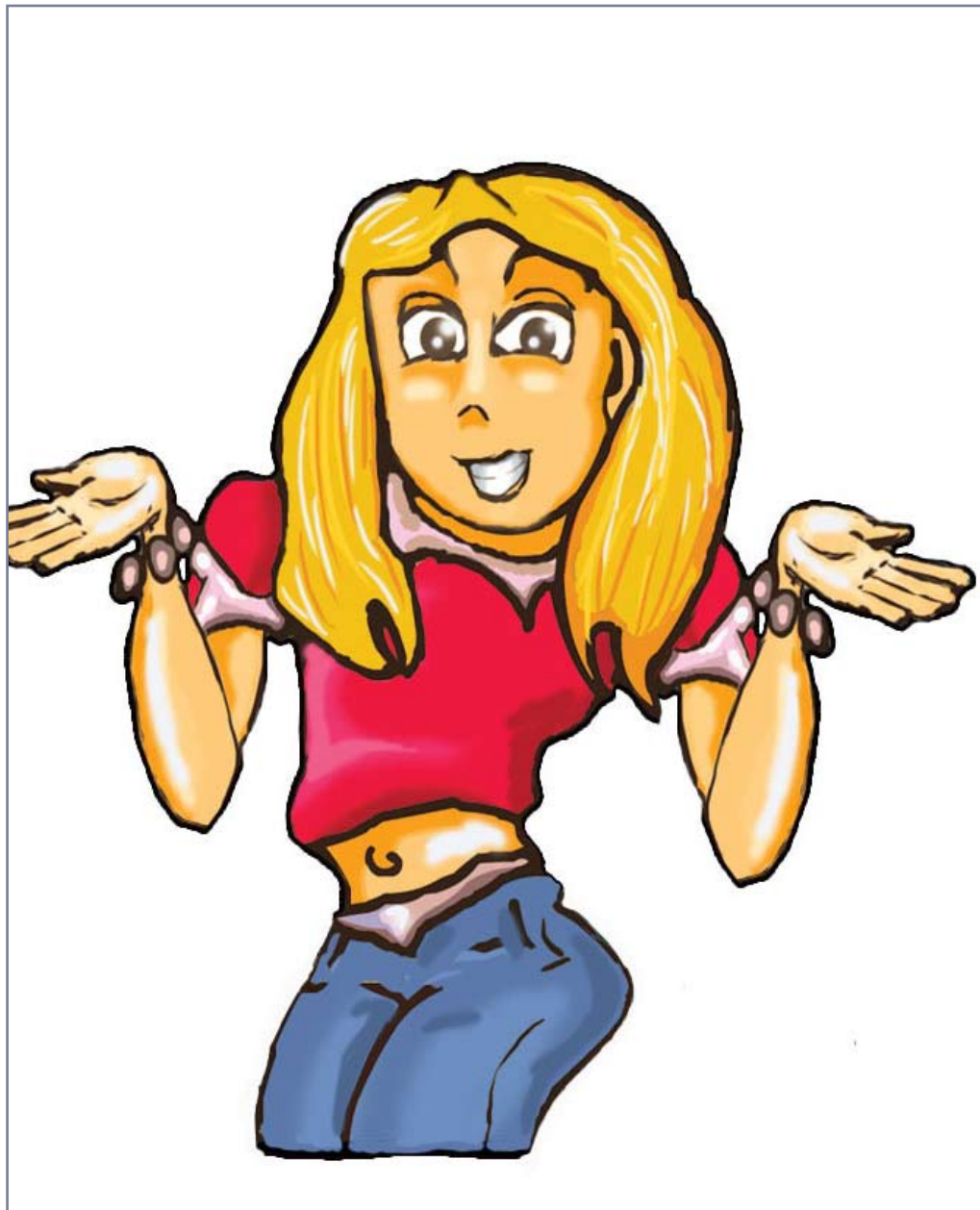

Lesprogramma

Stotteren

een praktische
handleiding
over stotteren
in de
bovenbouw
van het
basisonderwijs

NEDERLANDSE FEDERATIE STOTTEREN

SUSY STAMEL SPREEKBEURT

Inleiding

Een stotterend kind in de klas roept dikwijls vragen op: moet ik als leerkracht het kind uit laten praten of onderbreken? Moet het net als de andere kinderen een leesbeurt krijgen? Mogen andere kinderen iets van het stotteren zeggen of is het beter om het te negeren?

Stotteren wordt vaak beïnvloed door de reactie van de luisteraar. In een klas heeft een kind dat stottert vaak te maken met 25 of meer luisteraars. Een les over dit onderwerp met daarin informatie over stotteren en tips voor de luisteraars kan veel spanning verlichten en zo het stotterprobleem verminderen.

De les die in dit programma beschreven staat, is bedoeld voor groep 5 t/m 8 van de basisschool en kan gegeven worden als er een stotterende leerling in de klas zit. De kans op een stotterende leerling is aanwezig: er zijn in Nederland 200.000 mensen die stotteren.

De les wordt samen met het stotterende kind gegeven. Het is raadzaam de behandelend logopedist/stottertherapeut hierbij in te schakelen. De les zal circa één uur in beslag nemen. Na een paar weken zou u op het onderwerp terug kunnen komen om na te gaan hoe de leerlingen met de informatie en de ervaringen zijn omgegaan. Het is onze ervaring dat er meestal niet méér aandacht aan besteed hoeft te worden.

In deze brochure vindt u een theoretisch gedeelte over stotteren. Bij het lesprogramma hoort een dvd waarop verschillende fragmenten staan.

Fragment 1 toont een opname van vier kinderen die stotteren. Dit fragment kan in de les worden bekeken.

Fragment 2, een ouderinterview en fragment 3, een interview met een leerkracht, dienen als achtergrondinformatie voor de leerkracht. Fragment 4 laat een deel van de les zien.

Mocht u met vragen blijven zitten of de behoefte voelen u verder in het onderwerp te verdiepen, dan verwijzen wij u graag door naar het Stotter Informatie Centrum (SIC). Achterin de brochure vindt u de adresgegevens.

Op de website van de NFS vindt u ook boeksuggesties en links naar andere websites.

Wij hopen dat de les over stotteren voor iedereen een plezierige ervaring zal zijn.

Ilanda de Dood en Irma Uijterlinde

Wat is stotteren?

Thijs is 9 jaar en hij stottert. Iedereen in de klas weet dat, want Thijs praat veel en stottert veel. Als hij stottert, knippert hij met zijn ogen en beweegt hij soms zijn hoofd. Hij heeft een luide stem, reageert vaak ad rem en is door dit alles duidelijk aanwezig in de klas. Thijs is geliefd bij de andere kinderen. Eigenlijk wordt er nooit een opmerking gemaakt over zijn stotteren. Iedereen accepteert dat Thijs zo praat, misschien wel omdat hijzelf geen problemen lijkt te hebben met zijn stotteren. Maar toen in een kringgesprek het onderwerp “wat wil jij later worden?” aan de orde kwam, was Thijs stil. Later zei hij tegen juf dat hij het liefst meester zou zijn, net als zijn vader. “Maar dat kan denk ik niet, want ik stotter.”

Feiten over stotteren

In Nederland gaat 5 procent van alle kinderen op een bepaald moment onvloeiend spreken. Bij ca 80 procent van deze kinderen is dit, al dan niet met professionele hulp, van voorbijgaande aard. Bij deze groep verdwijnt het stotteren meestal vóór de puberteit. Bij 20 procent van de stotterende kinderen gaat het dus niet ‘vanzelf’ over. Van alle volwassen Nederlanders stottert ongeveer 1 procent. Stotteren begint meestal tussen het 3e en 6e levensjaar: de periode waarin de spraak- en taalontwikkeling in volle gang is.

Stotteren komt veel vaker voor bij jongens dan bij meisjes. In groep 5 van de basisschool is de verhouding 5:1.

Waarschijnlijk spelen verschillende factoren hierbij een rol. Aangezien jongens zich meer dan meisjes in ‘sprongen’ ontwikkelen, kan het stotteren tijdens deze heftige groeimomenten naar voren komen.

Hoe ontstaat stotteren

Een kind kan gaan stotteren als het daar aanleg voor heeft. Deze aanleg lijkt erfelijk bepaald en houdt in dat er problemen zijn met de timing van de spraakbewegingen of met de planning van fonologische en/of syntactische taken. Stembanden, spieren en dergelijke die nodig zijn voor het spreken, zijn echter intact. Vrijwel elke stotteraar kan dus ook vloeiend spreken.

De uitlokkers

Als iemand aanleg heeft voor stotteren, betekent dit niet dat hij daadwerkelijk gaat stotteren. De ‘uitlokkers’, de aanleiding om te gaan stotteren, kunnen we in drie groepen verdelen:

- Snelheidsfactoren;
- Spanningsfactoren;
- Belemmeringen.

Hoe is de snelheid van spreken en handelen?

Snelheid en timing zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Hoe sneller je spreekt, hoe beter de timing van de spraakbewegingen moet zijn en hoe sneller de planning van de fonologische en syntactische taken, om vloeiend te blijven spreken. Wanneer de beurtwisseling in een gesprek snel verloopt, is de tijd om te reageren kort en moet de timing “kloppen”.

Met snelheidsfactoren binnen stottergedrag worden echter ook leefsnelheid en handelingstempo bedoeld: hoe ziet de agenda van het kind eruit? Is er vaak haast geboden om op tijd te zijn, heeft het kind veel activiteiten?

Moet alles snel?

In een kinderleven is er vaak sprake van tijdelijke spanning, zowel positieve als negatieve spanning. Denk maar aan een verjaardag, Sinterklaas of een ziekenhuisopname. Deze spanningen kunnen het stotteren naar voren laten komen. Soms zijn spanningen niet tijdelijk maar structureel. Het stotteren van het kind kan een signaal zijn dat het niet goed met hem of haar gaat.

Zijn er intrinsieke en extrinsieke spanningen?

Spanningen die buiten het kind liggen, noemen we extrinsieke spanningen. Van intrinsieke spanningen spreken we wanneer het kind door zijn karakter of temperament in botsing komt met zichzelf of zijn omgeving. Een kind dat hoge eisen stelt aan zichzelf bijvoorbeeld, of een kind dat moeite heeft met veranderingen. Een kind dat heftig reageert op het eigen stotteren. Er zijn steeds meer aanwijzingen dat emotionaliteit een belangrijke rol speelt bij het uitlokken en in stand houden van stotteren.

Kevin zit in groep 7. Toen hij vier was en naar school ging, begon hij te stotteren. In de jaren daarna kwam en ging het stotteren. De laatste tijd valt het echter weer meer op. In een oudergesprek vertellen Kevins ouders dat zijn jonge zusje ernstig ziek is en vaak naar het ziekenhuis moet.

Hoe is de verdere ontwikkeling?

Onder belemmeringen verstaan we factoren in de spraak en taal die het vloeiend spreken belemmeren, bijvoorbeeld een te grote of juist een te kleine woordenschat of articulatieproblemen. Je kunt ook denken aan gehoorproblemen, vermoeidheid of gezondheidsklachten. Als het kind ook aanleg heeft voor timingproblemen, kunnen belemmeringen resulteren in stotteren.

De stotterverschijnselen

De buitenkant van het stotteren: vaak het topje van de ijsberg.

Stotteren heeft een ‘buitenkant’ en een ‘binnenkant’. De ‘buitenkant’ van het stotteren is datgene wat we als luisteraar opmerken: het herhalen van delen van woorden, het verlengen van klanken, het vastzitten op bepaalde klanken, de stopwoordjes die iemand gebruiken kan, de meebewegingen die een kind soms maakt, het veranderen van zinnen of het gebruiken van synoniemen omdat een bepaald woord moeilijk uit te spreken is. Kortom: de worsteling om uit woorden te komen. De herhalingen, verlengingen en blokkades binnen het

spreken zijn de kern van het probleem, dit noemt men het kernstotteren. Een voorbeeld van een herhaling is: “ma-ma-ma-ma-ma-ik wil dat niet!”. Een verlenging zou als volgt klinken: “mmmmmmmmaar ik wil dat niet!” of “mmaaaaaaaaar ik wil dat niet!” Bij een blokkade zit het kind vast op de klank: “maarik wil dat niet!” waarbij de /i/ van /ik/ er uiteindelijk met kracht uitgegooid wordt.

Er is een groep kinderen die ‘vechtend stottert’. Onder de oppervlakte ligt bij hen altijd het gevoel dat stotteren niet mag. In plaats van rustig de herhalingen en verlengingen te laten komen, gaan deze kinderen extra kracht gebruiken om niet te stotteren. Dit vechtedrag in het spreken kan zich uiten in gespannen bewegingen van tong, lippen, kaken en andere gezichtsspieren. Er ontstaan blokkades die heftig kunnen worden. Ook kunnen de kinderen gaan meebewegen met het hoofd, de handen en de voeten: dit zijn de ‘meebewegingen tijdens het stotteren’.

De binnenkant is het verborgen gedeelte van de ijsberg.

De ‘binnenkant’ van het stotteren is niet altijd op te merken door de luisteraar. Kinderen die stotteren, kunnen spreekangst ontwikkelen. Ook kunnen er negatieve emoties ontstaan omtrent het stotteren: schaamte, verdriet, minderwaardigheidsgevoelens, boosheid.

Sommige kinderen gaan hun best doen om niet te stotteren: minder praten of doen alsof zij het antwoord niet weten. Zij vechten zich niet door het stotteren heen maar vermijden het. Zij gaan zich terugtrekken of juist bravouregedrag vertonen.

Dit vecht- en vermijdingsgedrag geeft extra spanning die het timingprobleem negatief beïnvloedt:

de vicieuze stottercirkel is ontstaan.

Naima is een Marokkaans meisje van 10 jaar. Ze praat zacht en weinig en is moeilijk te verstaan.

Ze zit sinds kort op een nieuwe school en de leerkracht krijgt de indruk dat Naima nog weinig

Nederlands spreekt. Ze zoekt nog geen contact met de andere kinderen. In een gesprekje met Naima

na de les hoort de leerkracht opeens dat ze stottert.

Hoe langer het stotteren bestaat, hoe meer de ijsberg groeit.

Of een kind gaat vechten of vermijden, hangt af van zijn karakter en temperament. Ook hangt het af van de reacties van zijn omgeving op zijn stotteren. Hoe langer het stotteren bestaat, hoe meer kans er is dat het kind negatieve ervaringen heeft opgedaan die negatieve emoties oproepen. Het stotteren kan zich ontwikkelen tot een complex van factoren die het zelfbeeld van het kind beïnvloeden.

Wat kunnen leerkrachten zelf doen?

Wil je het spreken van het stotterende kind vergemakkelijken, probeer dan de ‘uitlokkers’ te beïnvloeden.

Aan de aanleg kan je immers niets veranderen.

Snelheid

Praat zelf rustig. Geef het kind de tijd.

Het is een vaststaand feit dat als stotterende mensen hun tempo vertragen, ze meestal vloeiender gaan spreken. Toch is het heel onnatuurlijk om langzamer te gaan spreken dan het eigen spreektempo. Voor kinderen onder de vijf jaar is het niet eens mogelijk om hun spreken bewust te besturen. Het helpt dan ook niet om tegen het kind te zeggen dat het langzaam moet praten of rustig moet ademen. Deze adviezen kunnen het kind het gevoel geven dat het iets fout doet waardoor het juist onzeker wordt en schuldgevoelens krijgt. Als de omgeving (ouders, leerkrachten) langzaam spreekt, creëert dit rust in de communicatie. Een rustigere beurtwisseling, even wachten voor je een reactie geeft, en een trager spreektempo aan het begin van de zin helpen het stotterende kind wel om vloeiender te spreken. Een leuke oefening hiervoor is om in een kringgesprek of taal-leergesprek 2 seconden te wachten voor er op een kind gereageerd mag worden. Dan blijkt dat ‘normale’ gesprekken vaak zeer snel verlopen.

Door weinig vragen te stellen, help je het kind ook om de druk op het spreken te verlichten. Een vraag beantwoorden vergt veel van de taal- en spreekvaardigheid en de timing van een kind. Door minder te vragen of gesloten vragen te stellen, geef je het kind meer rust in zijn denken. Dit bevordert het vloeiend spreken.

Spanning

Wat roept spanning op?

Spanningen in het leven zijn onvermijdelijk. De spraak van een stotterend kind is echter gevoeliger voor spanning dan die van een niet-stotterend kind.

Binnen de groep vinden voortdurend interacties plaats tussen de kinderen onderling en tussen leerkracht en kinderen. Er gelden regels die wellicht verschillen van de regels thuis. Zijn de schoolregels voor iedereen duidelijk? Spanningen in de klas hebben vaak te maken met de veiligheid in de groep, de weerbaarheid van het kind, de sociaal-emotionele aansluiting met de andere kinderen. Ook het lesprogramma kan spanning opleveren: de eisen die aan kind gesteld worden, de toetsen die moeten worden afgenomen.

Het is raadzaam om goed te kijken en luisteren naar de stotterende leerling. Welk temperament (intensiteit, gevoeligheid, vasthoudendheid, perfectionisme) heeft het? Welke situaties roepen spanning bij hem of haar op? Zijn deze situaties te beïnvloeden, door bijvoorbeeld het kind voor te bereiden op wat er gaat gebeuren of door duidelijk te maken dat fouten niet onoverkomelijk zijn?

Wat heeft het stotterende kind nodig zonder dat hij of zij een uitzondering in de klas wordt?

Belemmeringen

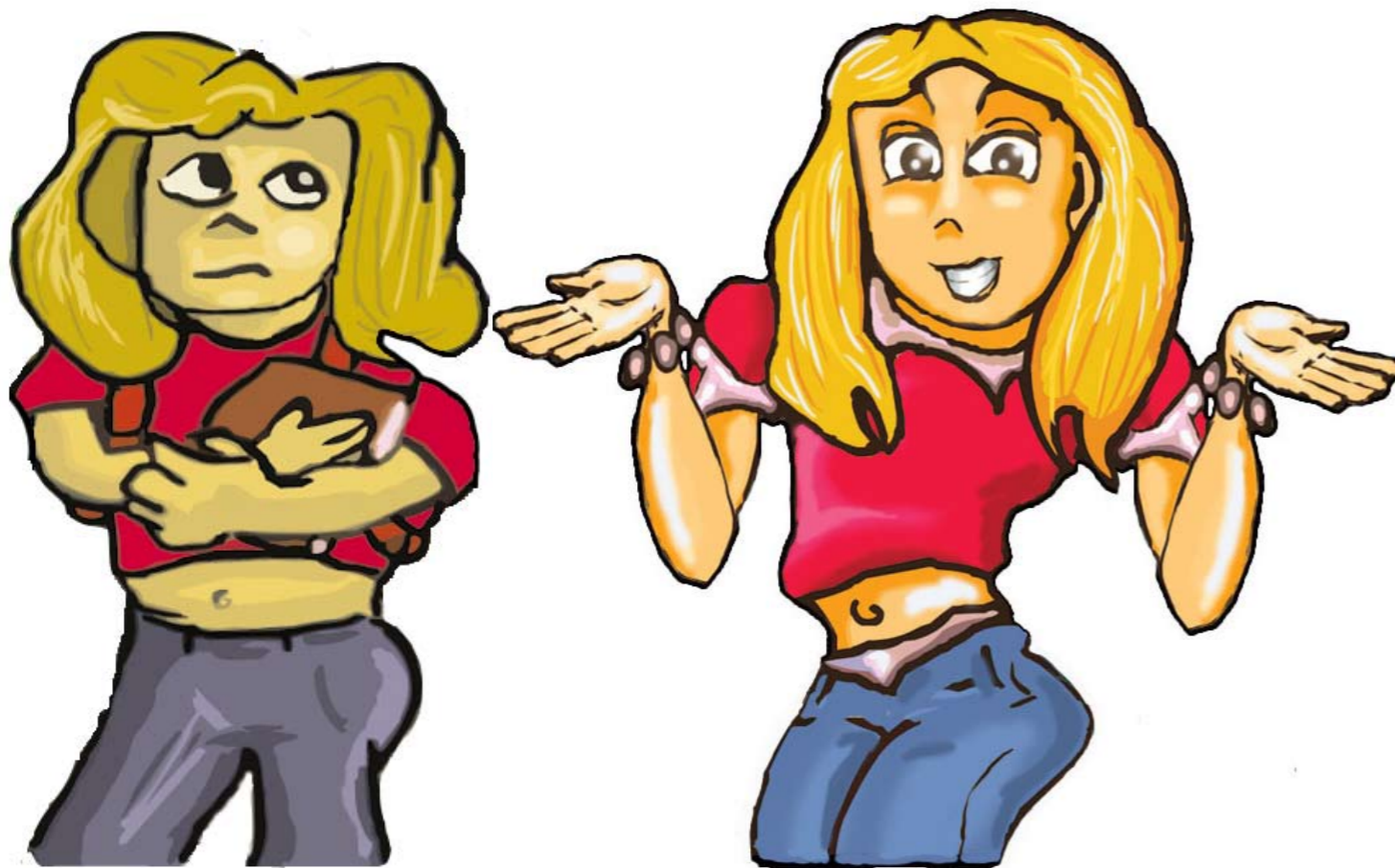
Als een stotterend kind ook een spraak-, taal- of leerprobleem heeft, is het soms raadzaam om hieraan te werken zonder druk. Zorg dat het kind sterker wordt van de geboden hulp. Het moet niet het gevoel krijgen dat de zaken hem boven het hoofd groeien.

Het gedrag van stotterende kinderen kan zeer verschillen. Sommige kinderen kunnen zich, mede door hun stotteren, teruggetrokken en geremd gedragen. Zij ontwikkelen hierdoor minder goed hun sociale vaardigheden en kunnen een onhandige indruk maken. Dit gedrag kan bij andere kinderen spanning en daardoor plaaggedrag opwekken. Stug reagerende leerlingen zullen eerder genegeerd worden.

Andere leerlingen die stotteren zijn populair en hebben goede sociale vaardigheden.

Er zijn ook leerlingen die op een opvallende manier stotteren, waarbij op een veeleisende manier beslag gelegd wordt op ieders aandacht.

Bespreek met het kind hoe te reageren. Met het kind zelf kan besproken worden hoe de leerkracht en de klasgenootjes het beste kunnen omgaan met het stotteren. Vooral de kinderen die al wat therapie achter de rug hebben, weten zelf heel goed wat zij wel en niet aankunnen. Ouders en behandelend therapeut kunnen hierbij ook helpen.

Een les over stotteren

Benodigde tijd: ongeveer 1 uur.

Materialen: DVD behorend bij het lesprogramma, afspeelapparatuur

Opmerking: de hieronder genoemde onderwerpen vormen een idee voor de les die samen met het stotterende kind wordt gegeven. De les kan ook in de vorm van een spreekbeurt gegeven worden.

Zie voor tips voor een spreekbeurt www.stotteren.nl

Inleiding

Het kind dat stottert kan onderstaande tekst voorlezen of vertellen in zijn eigen woorden.

Beste meester/juf en beste kinderen,

Vandaag ga ik jullie iets vertellen over stotteren. Ik stotter zelf ook: dat hebben jullie natuurlijk wel eens gehoord. Stotteren is wel bijzonder: de ene keer kan ik een woord gewoon zeggen, de andere keer blijf ik er op hangen. Het is een naar gevoel om te stotteren. Ik voel het in mijn buik of mijn keel, soms zit het vast in mijn mond. Ook als ik niet stotter, denk ik er wel vaak aan. Stotteren zit dus in mijn lijf en in mijn hoofd. Stotteren is niet leuk, ik ben soms bang om te gaan praten. Bang dat ik vast blijf zitten en dat jullie gaan lachen.

Het helpt mij erg, als jullie gewoon doen tegen mij en als ik gewoon mag stotteren. Want hoe harder ik mijn best doe om niet te stotteren hoe meer ik het juist doe.

Ik kan mij voorstellen dat jullie niet weten hoe je moet reageren als ik stotter. Dat mag je mij altijd vragen! Soms vind ik het fijn als je mij helpt met mijn woorden en soms wil ik het zelf zeggen. Dat is voor jullie ook handig om te weten, anders worden we allemaal zenuwachtig en dat is niet nodig!

Er zijn trouwens heel veel mensen die stotteren. Iedereen doet het op zijn eigen manier, dat kun je zien op de DVD die we straks bekijken. En aan het einde van de les mogen jullie zelf stotteren!

Uitleg over stotteren (dit kan gedaan worden door het stotterende kind, de therapeut of de leerkracht)

Stotterverschijnselen: • herhalingen (losse stotters) Uitlokkers: • spanning (zowel positief als negatief)
• verlengingen (glijstotters) • snelheid (zowel in het spreken als in
• blokkades (vaste stotters) het 'leven')
• vermijding (niet praten of andere woorden kiezen)

Benadruk hierbij dat stotteren erfelijk bepaald is en in de genen kan zitten. Als je deze aanleg niet hebt ga je nóóit stotteren, wat er ook gebeurt in je leven. Stotteren is dus ook niet "besmettelijk".

Geef voorbeelden bij de stotterverschijnselen en bij de uitlokkers. Hierna vertelt het stotterende kind over zijn/

- haar eigen stotteren:
- op welke manier stottert hij/zij
 - wat heeft hij/zij aan bijkomende gedragingen, gedachten en emoties
 - wat gebeurt er tijdens stottertherapie (hierbij kan hij/zij materiaal uit de therapie laten zien)

De bijgevoegde DVD met opnamen van kinderen die stotteren wordt vertoond.

Daarna wordt gevraagd naar de gevoelens van de klasgenoten tijdens het bekijken van de film.

- Mogelijkheden:
- zenuwachtig gevoel
 - gespannen lichaam
 - lachkriebels

Als kinderen aangeven dat ze 'lachkriebels' krijgen is het goed om na te vragen of dit 'uitlachen' is. Voor de leerlingen en vooral voor het stotterende kind is het dikwijls een eye-opener te ervaren dat lachen niet altijd uitlachen betekent. Vaak is het een uiting van onmacht: niet weten hoe te moeten reageren.

Stottermoppen

Over stotteren mogen soms, als de sfeer goed is en het stotterende kind zich op z'n gemak voelt, grapjes gemaakt worden.

Ken je de nieuwe film van Harry Stotter al.

'Ja, de film is net zo goed als die van Harry Potter maar duurt wel twee keer zo lang'.

Hoe kun je zien dat iemand die stottert spaghetti besteld heeft in een restaurant?

'Er staan wel vier flesjes spa bij diegene op tafel'. (Ik wil graag spaspaspaspaghetti bestellen'.

Stotteroefening met de klas

Gevraagd wordt wie zijn/haar eigen naam wil stotteren voor de klas. De overige klasgenoten geven aan welke stotter gebruikt wordt. Dit levert vaak veel plezier op en bewondering voor het stotterende kind ('jee, stotteren is echt niet gemakkelijk').

Musical

Er is een leuke musical 'Bababalonie' geschreven over stotteren. De musical kan opgevoerd worden in de bovenbouw en is geschikt als eindmusical. Bababalonie is een land waar stotteren de gewone manier van praten is.

Informatie kan gevonden worden op: www.rep-en-roer.com

Colofon

Dit lesprogramma is een uitgave van de Nederlandse Federatie Stotteren en is mede tot stand gekomen door:

Subsidie van:
Stichting Hulp na Onderzoek, Amsterdam

Tekst:
Ilana de Dood, logopedist/stottertherapeut
Irma Uijterlinde, logopedist/stottertherapeut i.o.

Illustraties
Fabian Lodewijk Fabulousdesignz

DVD
Daniël, Britt, Göhkan, Evio
Anja en Koen, ouders van Tom
Meester Ton
Sterre en haar klasgenoten

Opnamelocaties:
Stotterinterventiecentrum Alkmaar
Basisschool De Kring Alkmaar

Digitale filmproductie:
Peter Sieben Orphic Film

Met medewerking van:
Ton Kwakkel, voorzitter NFS
Joost van Ommen

Voor informatie over stotteren en bestellingen van informatiemateriaal kunt u terecht op de website www.stotteren.nl. Op deze website vindt u bij "Therapie" "Zoek een therapeut" adressen van logopedisten/stottertherapeuten of stottercentra bij u in de buurt.

Voor vragen over stotteren kunt u een e-mail sturen naar nfs@stotteren.nl of contact opnemen met:

Stotter Informatie Centrum (SIC)
Telefoon: 030-233 33 36
Postadres: Postbus 119
3500 AC Utrecht

Voor informatie over de Nederlandse Stottervereniging Demosthenes zie: www.demosthenes.nl, e-mail: info@demosthenes.nl

België
Internet: www.stotteren.be

De NFS is onafhankelijk en geeft voorlichting over stotteren. De NFS is afhankelijk van subsidies en donaties. U kunt ons goede werk ondersteunen door het doen van een gift. U kunt ook donateur worden door het storten van € 15,- of meer op gironummer 66969 ten name van 'NFS Utrecht', onder vermelding van "Donateur, <jaartal>".

© 2008, NFS Utrecht

NEDERLANDSE FEDERATIE STOTTEREN

Nederlandse Federatie Stotteren/
Stotter Informatie Centrum

Biltstraat 449, 3572 AW Utrecht
Postbus 119, 3500 AC Utrecht

tel: 030-2333336 fax: 030-2885288
www.stotteren.nl nfs@stotteren.nl